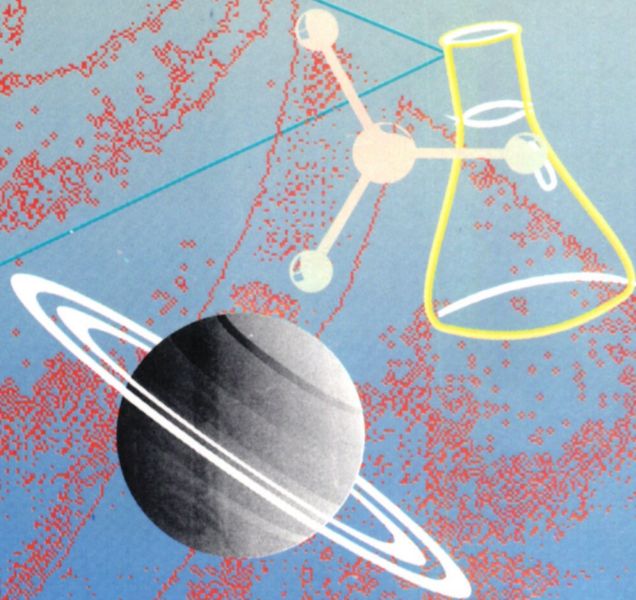
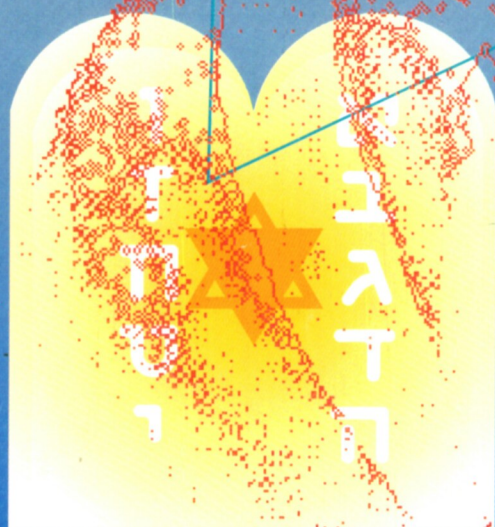

גליון מיוחד לזכר
הגרי"ד סולובייצ'יק זצ"ל
ור' משה קרונה ז"ל

גליון

למחשבה ציונית דתית

יד שפירא

מפעל הנצחה לזכרו של השר ח' מ' שפירא ז"ל
אלון שבות * גוש עציון

שיור וגדול נפל היום בישדאל שיור התורה וגדול ישראל

הרב פרופ' נחום לם

דברי הספד שנשא הרב פרופ' נחום לם בשיבת רבנו
יצחק אלחנן. משה קרונה ז"ל תרגם את הדברים
והכניס לדפוס.

הרב בא לביקור -
הראשון והיחיד -
בארץ ישראל. הר-
אי"ה קוק סבר כי
גאונותו התורנית
המופלאה של הסבא
ר' חיים מבריסק,
מתגלה בנכד, הג-
רי"ד. מטעם זה יעץ
לבנו, הרב צבי יה-
ודה, שלא להעדר
משיעורים בהלכה
שיגיד הגרי"ד.

העמדת ניגודים
טיפולוגיים:
איש - הלהלכה
ואיש - האלוקים;
ברית-גורל וב-
רית-יעוד; מלכות
וענווה; הניגודים הם
הגורמים העיקריים
לבדידות וניכור.

'בית-הרב' ר' משה, ר' חיים
מבריסק, בית הלוי, הנצי"ב ור'
חיים מוולוז'ין.

גאונותו של הרב הוכרה על ידי הכל,
עוד בהיותו תינוק בעריסה. בהיותו
בן שש שנים שכר לו אביו מלמד שבא
לבית ללמוד. המלמד היה מחסידי
חב"ד, הוא לימד את הילד גם
"תניא". המלמד לא טרח לבקש את
רשות ההורים לכך. הילד ידע את
ה"תניא" על בוריו, אביו נסער ופיטר
את המלמד... מאז היה הילד תלמידו
של אביו שהיה תובע הרבה, ביקורתית,
יחד עם זאת מקבל וגאה.

בהיות הילד בן עשר, הגיש לאביו
כתב-יד ובו חידושי תורה. האב היה
מלא התפעלות ושלח את החומר
שכתב הבן, לר' חיים בריסקר. ר'
חיים אף הוא התרשם מהחומר ושלח
אותו לדיין שלו ר' שמחה זליג. ר'
חיים ניבא כי זה הילד לגדולות נוצר.
התפתחותו של הרב נמשכה ללא
הפרעות, התקוות הגדולות שתלו בו
התממשו בפועל.

סח לי רבה הראשי לשעבר של מדינת
ישראל הרב אברהם שפירא שליט"א,
סיפור שהוא היה עד לו: הרב בא
לביקור - הראשון והיחיד - בארץ

פתח בוידוי: אין אני
מרגיש בנוח, ואין אני
כדאי להיות מספיד למורי ורבי
הרב. איש אחד בלבד יכול היה
למלא כראוי תפקיד זה, והוא הרב
עצמו. כל אחר זולתו הינו בגדר
מספיד שלא כהלכה. אף על פי כן
מחויבים אנו להספיד כמיטב
יכולתנו. ולכן מבקש אני מכם
וממנו סליחה.

הרב נפטר באותו יום בו הלך לעולמו
- לפני שבע עשרה שנה - ד"ר שמואל
בלקין, נשיאה המנוח של
הישיבה-אוניברסיטה. הרב הספיד
אותו מעל בימה זו, שאני עומד
עליה, ערב הימים האחרונים של חג
הפסח. הרב זצ"ל התבטא בהספדו
על הרב בלקין בביטוי: "ארמי אבד
אבי" (דברים כו ה), ה"ליטוואק
הנווד" אשר בהיותו עול ימים נאלץ
לעזוב את ביתו, לקחת בידו את מקל
הנדודים ולהגיע בכוחות עצמו ממש
אל חופי הארץ הזו.

שלא כהרב בלקין, הרב לא היה
"ארמי אובד", לא נתייתם בגיל
צעיר. נהפוך הוא, הרב זכה לגדול
בבית אציל ויציב, להורים מעודדים
ומחבבים מאד. עם היוולדו היה
חולית-המשך לשושלת מפוארת

הראי"ה קוק מצא שיש אחדות יסודית בה נכללות כל התופעות. הגרי"ד לא מצא שלמות כוללת כי אם ניגודים, בלבול ועימות בכל מרחבי החיים.

בעת שיעורו היה הרב שקוע עם תלמידיו במאבק מוחות, התגוששות מלחמתית של רעיונות, פרשנויות וסתירות.

בקשת האמת היתה תמצית פעילותו של הרב בלימוד התורה. הרב עודד חשיבה עצמית של תלמידיו כדי לקיים את חתירתו לאמת.

הרב סבר כי בענייני תלמוד תורה, חייב הלומד לילך בעקבות האמת, מבלי להשגיח מי ומה עומדים בדרך. בעניין זה אסור להישמע לשום בר-סמך, יש להישמע אך ורק להגיון הבריא.

ישראל בשנת תרצ"ה, היתה זו שנת חייו האחרונה של מרן הראי"ה קוק זצ"ל. הרב הגיד שיעורים בכמה מקומות; בישיבת מרכז-הרב, במכון הארי פישל ובישיבות שונות. בכל שיעור שהגיד הרב, אפשר היה לראות בין הנוכחים והמקשיבים בעיון את הרב צבי יהודה, בנו של מרן הראי"ה קוק. כאשר הרב שפירא שאל את הרב צבי יהודה ז"ל, על שום מה הוא נוהג כך? השיב לו: אבא, מרן הראי"ה קיבל את פניו של הרב סולובייצ'ק ושניהם שקעו בדברי תורה. כאשר הרב סולובייצ'ק עזב את הבית, אמר הראי"ה לבנו כי השיחה עם הרב הזכירה לו את שנות לימודיו הראשונות בישיבת וולוז'ין, את שיעוריו של ר' חיים מבריסק בוולוז'ין. הראי"ה קוק סבור היה כי גאונותו התורנית המופלאה של הסבא ר' חיים מבריסק, מתגלה באישיותו של הנכד, הגרי"ד. מטעם זה יעץ לרב צבי יהודה בנו, שלא להעדר משיעורים בהלכה שיגיד הגרי"ד.

ליטוואק בודד

הרב לא חוה כהרב שמואל בלקין את חווית "ארמי אבד אבי", גורלו קשור בקטע אחר מהגדת-פסח: "ידע תדע כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם" (בראשית טו יג). אמנם הגרי"ד לא היה "אברהם הנווד", אולם הוא היה בבחינת "אברהם הבודד" ליטוואק בודד. בדידות זו היתה תכונה מתמדת וכואבת עד מאד בכל מערכת חייו הפנימיים. ענק - גאון זה, שהיה מרגיש עצמו כבן בית בעולם המדעים, מושל במיגוון עשיר של ענפי דעת וחכמה, בקי גדול בכל תחומי היצירה האנושית-אינטלקטואלית, הרגיש בסופו של דבר כאילו הוא זר ונוכרי "בארץ לא להם". הוא לא התאים לאף אחד מהתחומים המקובלים. גאונותו היתה כזו, שאי אפשר היה לו להימנע ממצב הבדידות. עובדה זו גרמה לו צער עמוק לאין סוף, אולם לנו היא העניקה את מקוריותו הפינומנאלית והיצירתית. בעת

ובעונה אחת היה האיש מיועד וגם נידון לגדולה ולתוצאותיה.

תחושות הבדידות, הבידוד והשונות נבעו אצל הרב ממקורות שונים, שתמכו וסעדו זה את זה. היסוד הרגשי החל להשפיע בשלב מוקדם בחייו. הרב מתאר בהרחבה (במסתו "וביקשתם משם") את חוויותיו המוקדמות; החרדה מפני העולם, הפחד מפני הינתקות חברתית, הרגשותיו בדבר היותו כביכול נדחה וחסר ידידים. אחד ויחיד היה אז ידידו - הרמב"ם. עם התבגרותו של הרב נוספו על הרמב"ם שאר חכמי המסורה, אותם פגש תוך כדי לימודיו. הרב כותב על כך לא כעל דמיון, כי אם כעל חוויה ממשית - חוויה של מסירת תורה שבעל-פה. תחושת הבדידות החברתית והרגשית לא התפוגגה ולא סרה ממנו. זו היתה הדרך בה התחנך, לימדו אותו להדחיק ולהעלים את רגשותיו. אבא לא נשק לו אף פעם אחת, לא היו לו חברים אמיתיים בשנות הילדות והנעורים, גם בשנות בגרותו חסר ידידים אינטימיים.

תחושת הניכור לא היתה רק גורם פסיכולוגי וחברתי בתפקידים השונים שמילא בחייו, תחושה זו עמדה במרכז השקפת עולמו. אופיינית ביותר בכל הניתוחים הפילוסופיים שכתב ובכל ההרצאות שנשא, היתה העמדת ניגודים טיפולוגיים של הנחות תיאורטיות: אדם א' ואדם ב'; איש-ההלכה ואיש-האלוקים; ברית-גורל וברית-יעוד; מלכות וענוה. הניגודים הם הגורמים העיקריים לבדידות ולניכור.

גישה פילוסופית זו נובעת משני מקורות:

האחד היה מאמציו של הרב, שכנראה התפתחו בימי שהותו בברלין, להגן על היהדות מפני מדעי הטבע התוקפניים, שהיו אז מלאי ביטחון עצמי, ומפני הפילוסופיה החוצפנית שהיתה בימים הם בשיאי האופנה. כדי עמוד מול אלה, הוא אימץ לעצמו

**הרב ראה את תקומת
מדינת-ישראל כחסד
אלוקי, בכך היה כמ-
עט יחיד בין גדולי
התורה באמריקה.**

**התחום החשוב ביותר
בו סטה הרב לחלוטין
מדרכם של גדולי
תורה רבים היה ביח-
סו העצמאי ללימודי
חול, לתורה ומדע.**

**הוא חיבב את אלה
המציבים אתגר,
שואלים ודורשים,
תלמידים בעלי דעה
עצמאית.**

**לא ביקש שתלמידיו
יהיו ממושמצים
מחשבתית, מקבלים
ללא הרהור וערעור
את דברי הרב.**

**הרב אברהם שפירא
שליט"א, נפגש עם
הרב לראשונה, נשק
לו ואמר: "מצוה
לנשק ספר תורה".**

וביטחון רוחני. אלה מביאים
בעקבותיהם הרגשת בדידות.
הגר"ד היה "איש האמונה הבודד".
בדידות פילוסופית זו, על משבריה
העמוקים, גורמת תחושות כאב
חריפות, ביחוד כשהיא מצטרפת
לנטייה טבעית להתבודדות והרגשת
"כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם"
(בראשית טו יג).

באופן פרדוקסאלי עשה הרב
מאמצים רבים להתגבר על ניגודים
אלה, לרפא את הפצעים מעימותי
הניסיון והקיום האנושי. הרב ביקש,
למרות הכל, לגבש השקפה בה משיג
האדם אחדות עם עצמו, עם הטבע,
עם החברה ועם ריבונו של עולם. הוא
היה מודע כי מאמצים אלה מצדו,
יביאו בסופו של דבר לתיסכול. מכאן
נבעו מאמציו של הגר"ד לגשר בין
עולמות הרגש וההגיון, ההלכה
והאגדה, החסידות וההתנגדות.
ייתכן והמאמץ להשיג אחדות
ושלמות, משקף את חתירתו לשלום.
מטרה שהוא העריכה מאד, עם שידע
היטב כי במציאות הקיומית העדרה
של הרמוניה וכאב הניגודים
השרשיים - ידם על העליונה.

בתחום המחשבה, בה גדול במיוחד
היה מוחו הפורה של הגר"ד, הוא
היה כזר בין אלה שעמלו בתחומי
מחשבת-ישראל. הסיבה לכך היא
שתמיד הגיע לתחום המחשבה
הישראלי מעולם אחר, עולם של
גדלות בתורה ובהלכה, ומכח שליטה
גמורה בספרות הקלאסית,
הפילוסופיה הקלאסית והיהודית.
הנחותיו, עיוניו ושאיפותיו, כולן
ממקור ההלכה יהלכון. הוא לא גרס
ולא סבר שההלכה אין לה שותפות
עם פילוסופיה יהודית. בין גדולי
מחשבת-ישראל נשאר הגר"ד כגר, זר
ושונה. "כי גר יהיה זרעך בארץ לא
להם", הרב הוא "ליטוואק בודד".

בדומה לכך היה הרב דרשן גדול.
מחונן בעושר כשרונות דרשניים
בצירוף עוצמה רבה, יכולת רטורית
כריזמאטית. בלי ספק והיה הגר"ד
גדול הדרשנים בדורנו, ואף בכמה
דורות לפנינו. לא היו לו ידידים
וחברים גם בתחום זה. סוגי הדרוש

את ההשקפה הניאו-קאנטאנית בה
קיימת ניגודיות בולטת המבדילה
בין הסדר הטבעי של
האובייקטיביות, כמותיות, קביעות,
ובין עולמו הפנימי של האדם,
הסובייקטיבי, איכותי, מלא להט,
עולם בו שולט החופש.

השני - כך אני סבור - הוא השקפתו
של ר' חיים מוולוז'ין. ר' חיים ראה
את קיום העולם כעניין מרובה
גוונים ושכבות, כפי שהדבר בא
לידי ביטוי בהלכה המאופיינת
בשיפוט מרובה רבדים, כמו במשנה
בדבר 'עשר קדושות'. השקפה זו
היתה מנוגדת לגישת החסידות,
שראתה עולם אחדותי ומוניסטי,
עולם בו מטושטשת ייחודיות
התופעות השונות, עולם המבקש
להתגבר על הניגודים.

ניגודים מייסדים

הרא"ה קוק - שהיה מושפע מאד
מבני משפחתו שהיו בעלי השקפה
חסידית - מצא שיש אחדות יסודית
בה נכללות כל התופעות של חלקיות
וניגודיות. השקפת הגר"ד לא גרסה
כלל וכלל תפיסה הרמוניסטית.
הגר"ד לא מצא שלמות כוללת כי
אם ניגודים, בלבול ועימות בכל
מרחבי החיים. האדם סובל כל
הימים מהיות נשמתו מיוסרת ורוחו
מזועזעת. האדם, אליבא דדעתו של
הגר"ד, סובל מפדוכסים כואבים,
נדהם ומשתומם מתופעות שיש בהן
שניות. האדם נאלץ מדי יום ביומו
לעמול על העדפות ובחירות, שהן
לעיתים קרובות גורליות. האדם
מתוסכל בעת שהוא חש בעימותים,
בניגודים החריפים, בהתנגשויות בין
דרישות ודרישות שכנגד, הן בענייני
השקפה והן בענייני התנהגות.

שני מקורות אלה, הניאו-קאנטאני
והשקפתו של ר' חיים מוולוז'ין,
מבחינים בחוסר אחדות בסיסי
והתפצלות של חוויות ורגשות
בעולם. תמונה כזו של ניגודים
והעדר עקביות, מביאה בהכרח
לחרדה, מתיחות ואי-נוחות,
לשלילתה של שלווה-נפש קיומית

שהיו דורשים הטובים שבין הדרשנים, לא היו דומים לסוג הדרשנות שלו, שונה היה. הוא עלה על כולם בכל הנוגע לתיזמון ולדראמה. המיוחד בדרושי הרב היה ביכולתו לבצע סינתיזה מושלמת של הלכה ומחשבה, דבר שלא נעשה על ידי אחרים. אף כאן הוא היה בבחינת "גר", עולמם של בעלי הדרוש האחרים היה לגביו "ארץ לא להם". זה לא היה ביתו.

אף בתחום בהלכה בה היה בדורנו "בעל-הבית" ללא עוררין, הוא היה בבחינת "גר בארץ לא להם". גדולי הדור האחרים היו אנשי הגות רציניים ומעמיקים בהגותם. אולם הוא בלבד היה בעל אופקים רחבים ביותר, גדול המחשבה, בעל יכולת מזהירה לנסח בדיק נמרץ הגדרות הלכתיות ולקבוע הנחות מזהירות. היה לו יתרון ברור על רבים אחרים, מכוח ידיעותיו הרבות ויכולתו להיחשף לשיטות אחרות של הגיון, סגולות שסייעו בידו ביצירתו ההלכתית. הוא היה יחיד ומיוחד בין ענקי ההלכה של ימינו.

תכונתו של הגרי"ד כ"ליטוואק בודד", באה לידי ביטוי גם בשלילתו - הרבה מן המקובל - ענייני לבוש ושאר תופעות חיצוניות. הוא סירב לקבל ולאשר נורמות שנכפו מבחוץ. סירוב זה כלל גם דברים אינטלקטואליים וסגנון התבטאות מצוחצחת.

"איש האמונה הבודד"

איך יכול הרב כ"איש האמונה הבודד" להתגבר על מועקות הנובעות מבדידות, בעוד שמקובלת עליו השקפה דיאלקטית, ועימות תכונות קבועות וקיימות בטבע האדם ובעצם קיומו של האדם?

ראשית, על בדידותו הרגשית והחברתית המוקדמת התגבר, כאשר מצא קורת רוח ושלמות בחייו הפרטיים. מי שהיתה לו הזכות לערוך ביקור פרטי בבית הרב והרבנית המנוחה אשר ברוקסבורי, יכול להעיד כי לגבי הרב היה ביתו

הפרטי בבחינת עוגן ועדן, מקום של אושר. וכי נוכל לשכוח את הדמעות החמות והמרות ששפך הרב שעה שהספיד את רעייתו?

שנית, נקט הרב תגובה רוחנית לבדידותו הקיומית. הרב, שמטרתו בחיים לא היתה סתם שלום או אושר, כי אם אמת, מסוגל היה להרגיע את רגשותיו על ידי האמונה העמוקה והבלתי מעורערת שלו. "אברהם הבודד" הרגיש לא רק את מועקת הזרות שהיתה מנת חלקם של בני אברהם, כי ידע והכיר את סודו של אבינו הראשון: "ומצאת את לבבו נאמן לפניך" (נחמיה ט ח), לב נאמן ומלא אמונה.

כיצד מסוגלת האמונה להתגבר על בדידותו של הזר, הגר? - אולי על ידי הבנה שאין לך יותר בודד בעולם מאשר האל עצמו. בדידותו של האדם ובדידותה של כנסת-ישראל כ"עם לבדד ישכון" (במדבר כג ט), הם מעיין השתקפות הבדידות האלוקית. אף כשהוא, כביכול, אחד שאין נעלה ממנו ואין יחיד כיחודו, הרי הוא בודד ואין עוד מלבדו! לבדידות רוחנית מוחלטת זו, מרמזת לנו כי קיימת בדידות מופלגה מאד אצל האדם.

הקב"ה פונה אל יצוריו האנושיים, כאילו מחפש חברותא רוחנית של בני אדם. הצו "ואהבת את ה' אלקיך" (דברים ו ה) מובן על פי דברי חז"ל, שהקב"ה מתאוה לתפילתן של צדיקים. מימלא יכול האדם הבודד להפיג במקצת את סבל בדידותו על ידי קישור בדידותו שלו עם הבדידות של בורא-עולם. באופן זה חוברת בדידות האדם ובדידות הבורא, מחיבור זה נולדת התחברות אלוקית-אנושית, הניזונה מחסד אלוקי ומאמונה אנושית. חבלי ידידות מתגבשים, האדם מכיר באלקים כ"דודי", והקב"ה מתייחס ל"אברהם הנודד" כ"אברהם אוהבי" (ישעיה מא ח).

חויה נפלאה זו שורה על הרב בעת התפילה. בדיקות ובשעות יקרות אלו של תפילה זכה, רוויה באמונה

טהורה, מצא הרב את האמת ואת השלום להם הקדיש את חייו. כאן מצא הרב מרגוע ואחדות. נזכיר את תיאורו המרגש במסתו על "מלכות וענווה" על החוויה בעת התפילה, שעה שרעייתו האהובה ע"ה נטתה למות. ראוי לקרוא ולחזור ולקרוא רבות ממסותיו המפורסמות של הרב, בהן הוא חושף את נשמתו ומגלה את המעמקים והשיאים של האמונה הטהורה, כשהיא מתבטאת בתפילה ובהתחברות עם רבש"ע. במסות אלו, בהיותו אינטימי ואישי, מתגלים הממדים האמיתיים של דמותו הרוחנית. האמונה הטהורה שמילאה את ישותו, מוצאת כאן ביטוי. לא עוד איש זר ומנוכר ולא עוד "הליטוואק הבודד".

יכול היה הרב לנטרל או לפחות למתן את שתי צורות בדידותו בדרך אינטלקטואלית. זאת השיג בדרך פרדוקסאלית, הוא מצא שלום ושלווה בשדה הקרב של ההלכה, בעת שיעוריו בישיבת רבנו יצחק אלחנן. פעמים רבות מדברים חז"ל על פולמוסים הלכתיים כעל "משא ומתן של הלכה", בדומה לביטוי מעולם העסקים "קח ותן". במשא ומתן של הלכה יש גם "קח ותן" במטבע של רעיונות ועמדות. אולם פעמים הרבה אנו מוצאים בחז"ל ביטוי חריף וחד יותר לוויכוחים של גדולי ההלכה, "עסק בהלכה". כאן בא דימוי שלא מעולם המסחר, כי אם מהסכסוך על סתימת הבארות בפרשת תולדות "כי התעשקו עמר" (בראשית כז כ). זה היה הנוסח והסגנון של שיעורי הרב. לזה צריך לכוון בתפילת השחר כל בוקר בברכה "לעסוק בדברי תורה". בעת שיעורו היה הרב שקוע יחד עם תלמידיו במאבק מוחות, התגוששות מלחמתית של רעיונות, פרשנויות וסתירות, התמודדות בין רשי והתוספות, בין הרמב"ם והרמב"ן ובין שאר גדולי הפרשנים והראשונים, בניסיון ליישב את חילוקי הסברות בדרכה המיוחדת של בריסק. דרך זו ירושה היתה לו והוא שיכללה ושיפרה. כאן הוא מצא שלווה וחברות.

הגרי"ד סולובייצ'יק נושא דברי ברכה לכבוד ר' משה קרונה. לימינו הרב ד"ר נחום לם.

יושר ואמת

הרשו לי לחזור ולספר אירוע שסיפרתי בהזדמנות אחרת. הדבר אירע בשנה השניה ללימודי אצל הרב. כולנו, בלא יוצא מן הכלל, היינו חרדים לכל דבריו ומעריצים אותו. היה בינינו תלמיד אחד, צעיר ומזהיר ביותר בחבורה, שלא היה חרד ולא כנוע. הרב היה מפתח מזה שבועיים קו מחשבה תלמודית, כשקם הבחור דן והעז לומר: "אבל רבי הרי חידושי הר"ן אומר כך וכך, דברים הסותרים לגמרי את הסברא שלך". הרב נדהם. הניח ראשו בין כפות ידיו ושקע במחשבות במשך כמה דקות של מתח ודממה

כללית. לאחר מכן שלף הרב צרור ניירות מכיס בגדו ומחק בידיו דף אחר דף ואמר לבני הישיבה: תשכחו כל מה שאמרתי לכם, השיעור מסתיים, נחזור ונתראה למחרת היום.

מאירוע מיוחד זה למדתי שני דברים: נדהמנו כולנו מהיושר האינטלקטואלי המופלא של הרב. הן יכול היה בכשרונו הגדול להתחמק על ידי ציטוטים וסברות מאולתרות. יכול היה להעליב את התלמיד המחוץץ ולהציל את סברתו הוא, את ביאורו וכבודו האישי. אולם הרב לא כך נהג! הוא לימד את כולנו, על ידי המופת האישי, כי תכליתו ומטרתו העליונה של תלמיד-חכם אמיתי להגיע אל האמת. בקשת

האמת היתה תמצית פעילותו של הרב בלימוד התורה. הרב עודד חשיבה עצמית של תלמידיו, כדי לקיים את חתירתו שלו לאמת. רבנו היה סמכותי, אולם לא הטיל סמכות בשמץ של לחץ. שום שיחה מוסרית לא היתה מסוגלת לנטוע בין תלמידיו יחס כבוד ודרך-ארץ לאמת, יותר מאשר מעשה מוסרי זה למען אמתה של תורה.

לקח שני אותו למדתי מאירוע זה, נובע ממה שאירע למחרת היום. הרב בא לשיעור ובת צחוק קלה נסוכה על פניו. בידו ספר חידושי הר"ן, ואמר לתלמיד: קרא נא את הדברים במדויק! התברר כי הרב צדק לאורך כל הדרך. למדנו את סוד גדולתו והצלחתו של הרב כמחנך - מורה; תשומת לבו הרבה לתבנית השיעורים.

סבור הייתי כי קיים הבדל ניכר בין דרשותיו הפורמאליות לבין שיעוריו בכיתה. הראשונים היו יצירות גמורות, מלוטשות, מוצרים מושלמים מבחינה מחשבתית וסגנונית. כל אחד מנאומיו דומה היה למרגלית שראוי לשומרה, מלאכת מחשבת. ואילו השיעורים שהיה מלמד בכיתה, היו בעלי אופי שונה לחלוטין. כאן היתה דינאמיקה וסערה. הרב היה מנסח הגדרות, עורך ניסויים במיגוון סברות, בוחן ובודק, מאמץ ודוחה כשהוא משתף את תלמידיו ומכניסם לתחום היצירתי שלו, מכריח אותם לחשיבה דומה לזו שלו, למתודולוגיה שהוא היה משתמש בה בשעת הלימוד. שיעורו של הרב היה דומה לתחרות פתוחה, לא היה זה שיעור מוגדר מראש כי אם שיחה הלכתית חופשית ופתוחה לכל המשתתפים בה.

מקרה זה הוכיח את ההפך. הרב שלף מכיס בגדו צרור רשימות לאותו השיעור, הכל מוכן היה מראש, הדבר הפתיע אותנו מאד. גדלותו היתה בזה שמצד אחד היה מכין מראש ובדיוק כל שיעור, מסודר וערוך היה לקראת השיעור, בלא שהותיר דבר ליד המקרה. מצד שני, חרף ההכנות המדוקדקות היה השיעור פתוח, מפני שהיה הרב מקשיב בריכוז לכל אתגר מצד כל אחד ואחד מתלמידיו, ומודה, בעת הצורך, בטעות שטעה. כל זה היה הרב עושה מבלי שהתלמידים שיערו את המהלכים בהם נקט לפני השיעור. האופן בו שילב את התלמידים במלאכת היצירה ההלכתית, היה מוצלח מאד, אי אפשר היה לחוש בו.

כאשר הייתי בא לשיעורי הרב, תמיד היתה לי הרגשה שהנה אני שותף למעשה יצירה - מעשה בראשית. דומה היה עלי שהנני מצטרף לדראמה, התמודדות בראשיתית בה גלקסיות רעיוניות נובעות מתוך תווה של קושיות, הרים מתנגשים ומתפרדים זה בזה, תהליך שחז"ל

מגדירים אותו "עוקר הרים וטוחן זה בזה" (סנהדרין כד ע"א). בסיומו של כל שיעור היתה כעין קרן שמש זורחת עלינו ומאירה לעינינו עולמות חדשים ומרתקים. הרב ידע לחבר הכנה ופתיחות, חופש ויעד מוגדר, עניינים יציבים וקבועים עם נזילות. הוא היה אמן, פידגוג מובהק!

כל פגישה עם הרב - בפומבי או באופן פרטי, בכיתה או בקריאת מאמר, בענייני הלכה או מחשבה - היתה חוויה קשה. כל מי שנפגש איתו, היה נפרד ממנו מתוך הרגשה של נחיתות והיעדר שלימות עצמית. כל אחד מאתנו היה מהרהר: כיצד אוכל אנוכי אי-פעם להגיע למעמקים או לגבהים כאלה? כיצד אזכה לכך בכל הנוגע לתוכן, סגנון, מחשבה ולשון?

בין התלמידים היו הרהורים מסוג זה מטפחים רגשי הערצה, ואילו אצל החברים ובני גילו, היו מתגלים פעמים רבות סימנים ברורים של קינאה ואפילו יריבות. הרב אף פעם לא לבש מחלצות של גאווה מרוב ההערצה כלפיו, היה זה קו מובהק באופיו. אף פעם, בפומבי או בשיחה פרטית, לא הזכיר את הקינאה והשיטנה כנגדו. הוא התעלם מכל זה, ענקים אינם שמים לב ליתושים.

כל אימת שאני חושב על הרב כמגיד שיעור, הריני נזכר בסיפור מרתק המובא בפרקי דרבי אליעזר. ר' אליעזר בא לירושלים לפגישה עם רבו, רבן יוחנן בן זכאי. זה האחרון מבקש מתלמידו לומר דבר-תורה ור' אליעזר מסרב ומסביר שאת כל תורתו קיבל מרבן יוחנן ומהאי טעמא אין לו מה לחדש. רבן יוחנן מסביר לתלמידו כי אף על פי כן יכול ר' אליעזר לומר דברי תורה משלו "אתה יכול לומר דברי תורה יותר ממה שקיבל משה מסיני". משנוכח רבן יוחנן בן זכאי כי ר' אליעזר רוצה להצניע את כשרונו ויכולתו לחדש בדברי תורה בנוכחות רבו, ניצב מחוץ לכתלי בית המדרש, "והנה ר"א יושב ודורש ופניו מאירות כאור החמה וקרנותיו יוצאות כקרנו של משה, ואין איש יודע אם יום ואם

לילה. בא רבן יוחנן מאחוריו ונשקו על ראשו אמר לו: אשריכם אברהם יצחק ויעקב שיצא זה מחלצים. אמר הורקנוס: לא כך היה לו לומר, אלא אשרי אני שיצא זה מחלצני!

"...נתן (רבן יוחנן בן זכאי) עניו בר' אליעזר אמר לו: אמור לנו דבר אחד מן התורה אמר לו: רבי אמשול לך משל, למה אני דומה לבור הזה שאינו יכול להוציא מים יתר ממה שהוא מכניס, כך אני יכול לומר דברי תורה יותר ממה שקבלתי ממך. אמר לו אמשול לך משל למה את דומה, למעיין שהוא נובע ויש בכחו להוציא יתר ממה שנכנס לתוכו, כך אתה יכול לומר דברי תורה יתר ממה שקבל משה מסיני. אמר: אם את מתביש הרי אני עומד והולך לך. עמד רבן יוחנן בן זכאי וחלץ לו לחוץ, והיה ר' אליעזר יושב ודורש דברים יותר ממה שנאמר למשה בסיני, ופניו מאירות כאור החמה וקרנותיו יוצאות כקרנות משה רבינו ואין אדם יודע אם יום ואם לילה. בא מאחוריו ונשק לו על ראשו ואמר לו: אשריכם אברהם יצחק ויעקב מי יצא מחלצים. אמר הורקנוס אביו (של ר"א) למי אתם אומרים כך? אמרו לו לאברהם. יצחק ויעקב ואליעזר בנך. אמר להם: וכן היה צריך לומר אשריכם אברהם יצחק ויעקב מי יצא מחלצים? לא היה צריך לומר בן אלא: אשרי אני מי יצא מחלצני."

(פרקי דרבי אליעזר פרק ב פסקה א)

תורתו של הרב היתה בבחינה גילוי תורה בזכות עצמו. היה משהו זוהר סביב לו - מרצו, הדינאמיות שלו כאשר הניתוחים המקוריים ובקשת האמת פרצו ממנו בעת השיעור ברוב התפעלות והתרגשות. כרב ומורה לא היה כמותו. כשרונו בתחום הסברת מחלוקת תלמודית, או קטע קשה בדברי חז"ל היה ממש גאוני. מי הוא זה שיכול היה להשתוות אליו? אשרי אבות האומה ואשרי אביו והסבא, זכרונם לברכה, ואשרינו אנו שהיתה לנו הזכות הגדולה ללמוד אצלו. כמה מייצר אנוכי על תלמידנו הצעירים,

שלא זכו למה שזכינו אנו. לכל היותר יוכלו צעירנו להשיג משהו על גדולת רבנו מכלי שני.

עצמאות מחשבתית

איזה אדם היה הרב ?

חרף הקפדנות שאיפיינה אותו בעת ההוראה, היה אדם רגיש ונעים הליכות. לא אשגה אם אומר שהיה "ג'נטלמן". הרבה פעמים הטיל מרה בכיתת התלמידים, אולם הוא היה קשוב ובר-נימוסין גדול מחוץ לשיעור. יותר מכל היה איש חסד בעל צדקה. הרב היה איש נמרץ, היה רגיל לרוץ ולא סתם לצעוד. נראה היה כאילו גם גופו ממחר, כדי לא לפגר אחר שטף מחשבותיו. מרץ, נחרצות, פעילות כל אלה שלטו בכל ישותו.

מעל לכל היה הרב איש העצמאות. בזה היה יורש אמיתי של סב סבו ר' חיים מוולוז'ין. הוא סבר כי בענייני תלמוד תורה חייב הלומד לילך בעקבות האמת, מבלי להשגיח מי ומה עומדים בדרך. בעניין זה אסור להישמע לשום "בר סמכא", יש להישמע אך ורק להגיון הבריא העצמי. הרב היה איש עצמאי, לא פעם אירע שהלך בניגוד לאמיתות וסברות מקובלות ושגורות. פעם אחת לאחר שאמר הגרי"ד שיעור מקורי, ניגש אליו אדם זר ושאלו: 'אולם כבוד הרב, מהו המקור לדבריך? ענה הרב: 'חשיבה הגיונית וצלולה'.

הוא היה הוגה עצמאי לא רק בהלכה ובפילוסופיה, כי אם גם בפעילותו הציבורית. נהג דרך-ארץ כלפי רבנים חשובים וראשי ישיבות בימינו, אולם לא היה מוכן שיחס זה ייהפך להשתעבדות. הרב דחה קנאות וגם קטנות מוחין, בו בזמן מתח ביקורת על קטני אמונה. הרב לא חשש להימצא במיעוט, וסרב בכל כוחו להיגרר אחר לחץ הבא מן הרוב. הוא היה מתקומם נגד קיצוניות וקנאות יתר, ושלל באופן מוחלט שטחיות וזלזול בתהליכי קביעת המדיניות הציבוריות. בדברים אלה נהג כפי שרגיל היה לנהוג בתחומי הלמדנות.

אם אמנם לפעמים היה מהסס בקביעת מדיניות או פסיקה בענייני ציבור, הרי אלה נבעו מכשרונו לבחון כל בעיה מכל היבטיה. חושש היה מכל פגיעה אפשרית אף כלפי מתנגדיו האידיאולוגיים.

הוא ראה את תקומתה של מדינת-ישראל כחסד אלקי, בכך היה כמעט יחיד בין גדולי התורה באמריקה. בהקמת מדינת-ישראל ראה פתיחת פרק חדש בתולדות ישראל, פרק בו עם ישראל יעלה שוב על במת הזירה העולמית. הוא לא חשש להזהות עם המטרות והתקוות של הציונות הדתית. על דעתו זו עמד בחירוף, חרף התנגדות רוב ראשי הישיבות ואישים רבניים חשובים ביותר במשפחתו שלו.

תורה ומדע, קודש וחוי

התחום החשוב ביותר בו סטה הרב לחלוטין מדרכם של גדולי תורה רבים, היה ביחסו העצמאי ללימודי חול, לתורה ומדע. הרב היה ענק אינטלקטואלי בכל תחומי החשיבה האנושית, ובכל מכמניה של מחשבת ישראל. מבחינה תרבותית, פסיכולוגית ואינטלקטואלית, היה בודד בין גדולי התורה בימינו. כמה מגדולי התורה בזמננו יודעים לקרוא פילוסופיה יוונית בשפה היוונית, פילוסופיה גרמנית בשפתה, ומסמכי הוויטקן ביחס ליהודים בלאטינית? את הדוקטוראט במדעי המתמאטיקה והפילוסופיה, קיבל הרב מאוניברסיטה בברלין, לא כדי להתעטר בו, ובוודאי לא כדי לעשות רושם על מישהו. הרב התייחס לדברים אלו ברצינות רבה, לא כבדיעבד.

אין כל ספק בדבר סדר העדיפויות שלו. התורה תפסה אצלו מקום ראשון, אולם המדע לא היה לגביו לימוד בדיעבד או פשרה קיומית. הרב האמין כי יש לאל ידם של גדולי ההוגים של האנושות, ללמד את

כולנו אמיתות. אסור לבטל במחי יד אמיתות, אך ורק מפני שאין הן נובעות ממקורות קודש. יתר על כן, שפת הפילוסופיה היתה אצל הרב הדרך להביע מטרות ורעיונות תורניים. כסבור היה כי בדרך זו ניתן להתקשר טוב יותר עם אנשי תרבות. זוהי דרך להביע דברי תורה באופן אוניברסאלי. כן נראה היה לו כי המחקרים הפילוסופיים שלו מסייעים לו מאד בגיבושן של מחשבות הלכתיות.

הרב לא היה מרוצה משיטת הפרובינציאליות הרוחנית הפופולרית בזמננו, והסבורה כי שטחים שלמים של דעת ויצירתיות אנושית הינם מחוץ לתחום. עלינו לשמור מכל משמר נגד כל חדירה של רביניזם, וכל ניסיון לסלף את פעלו של הרב, כפי שעשו למשנתו המחשבתית של ר' שמשון רפאל הירש. הרב לא היה רק למדן, שבמקרה היה לו גם כושר ויכולת לעשות שימוש בתרבות כללית, ומכל שכן לא היה פילוסוף שבמקרה הצליח להיות גם תלמיד חכם. הוא לא היה אדם פשוט, עלינו לקבלו כמות שהוא, היינו אדם מסובך, עמוק מחשבה, בולט באישיותו רחבת הדעת. עלינו להודות שאיש כזה היה בתוכנו. יכול להיות שרביזוניסטים שונים ינסו לטשטש ולמעט את יחודיותו של הרב, על ידי שיפחיתו בחשיבות היבט זה או אחר של אישיותו העשירה ופעלו הרב. הכרחי שהללו יתקלו בחומה של התנגדות.

כאשר הרב יחזקאל אברמסקי הספיד את ר' חיים מבריסק, הוא ציטט מההספד התלמודי: "אם בארזים נפלה שלהבת מה יעשו אזובי הקיר", והסביר כך: לאחר שהענקים נלקחים מאיתנו, מי יודע מה הגמדים הבאים אחריהם יעשו ללימודיהם שלהם?

נח נפשיה דרבינא פתח עליה
ההוא ספרנא: 'תפריה הניקו ראש
על צדיק כתר, נשים לילות
כימים, על משים לילות כימים'.
אמר ליה רב אשי לבר קיפוק:

'הוא יומא מאי אמרת?' אמר ליה
אמינא: 'אם בארזים נפלה שלהבת,
מה יעשו ארזי קיר? לויתן בחבה
הועלה, מה יעשו דגי רקק? בנחל
שומץ נפלה חכה, מה יעשו מי
גבים?' אמר ליה בר אבין: 'חס
ושלום רחבה ושלחבת בצדיקי
אמינא. ומאי אמרת? - אמינא:
'כבו לאבלים ולא לאבדה, שהיא
למנוחה ואנו לאנחה.

(בבלי, מועד קטן כה ע"ב)

הרב היה נאמן ללא שיור לשיבת
רבנו יצחק אלחנן. לפני 14-15 שנה,
עמדה הישיבה בסכנה של פשיטת
רגל. באנו לפניו בבקשת עזרה
להצלת מוסדנו הגדול, הרב הסכים
בו במקום. בישיבה מכרעת שנערכה
במשרדו של הרברט טנצר המנוח
(בשנת 1978), הופיע הרב ועורר את
ידידיו בעלי-בתים החשובים. הוא
תיאר עד כמה חשובה הישיבה
בשבילו עצמו, עד כמה משמשת
הישיבה במה ממנה יכול הוא לשאת
מדברותיו. עד כמה חשובה היתה
הישיבה לכל משפחתו. הרב הסמך
לרבנות כאלפיים בני ישיבה, באופן
זה השפיע על מאות אלפי יהודים
ברחבי העולם. הרב הסכים שתכנית
הסמיכה תיקרא בשם 'המרכז
ללימודי הרבנות על שם הרב יוסף
דב סולובייצ'יק'. הוא ידע כי אימוץ
שם זה יהא מסייע לישיבה. הרב היה
בבחינת רוח החיים של הישיבה.

אב, רב ומורה

הרב סרב לבודד עצמו במגדל השן.
הוא ביקש קשר עם יהודים, הוא
חיבב יהודים פשוטים. סגולה זו
היתה לו לעזר. הרב תיפקד לא רק
כראש ישיבה, כי אם גם כרבם של
בעלי-בתים מן השורה בבוסטון.
בתוקף זה היה לו קשר תמידי עם
המציאות היהודית באמריקה. כך
אירע שכל הכרעותיו ההלכתיות
ומדיניותו הקהילתית, היו תמיד
משולבים עם הכרה אינטימית של
חייהם, צרכיהם, מיגבלותיהם
ותקוותיהם של היהודים. הרב ידע
היטב את יכולתם וכוחם של יהודי
אמריקה, וגם את חולשותיהם.

רבנותו של הרב בבוסטון היתה
בבחינת משקל נגד מושלם לתפקידו
כראש ישיבה במנהטן. היא הגנה
עליו מפני גיבוש הכרעות מתאימות
אולי לאידיאלים ישיבתיים, אולם
לא לעמך. הוא שלט על מגדל השן,
אך מגדל השן לא שלט עליו.

הרב היה מסור מאד למשפחתו, כשם
שאביו היה רבו ומורו כך גם הוא היה
מורם ורבים של שלשת ילדיו. הוא
התייחס אל בנותיו בדיוק כמו אל
בנו. זכה הרב לילדים מוכשרים
ביותר, וזכה שנצטרפו למשפחתו
חתנים ונכדים מוכשרים מאד. כל
אלה משולבים, בדרך זו או אחרת,
בעולמה של תורה. אחדים מהם למדו
בישיבה שלנו, ואחדים אף מלמדים
בה. אולם הדבר החשוב ביותר לנו
תלמידיו, ולכל אלפי האלפים
שהושפעו על ידו, הוא מעמדו של
הרב בתור רבנו ומורנו. חרף העובדה
שהיה הרב מקרין הוד מלכות
בשיעוריו ובעל דינאמיקה תקיפה,
וחרדים היינו לבוא אל השיעור בלא
הכנה מוקדמת, ידענו בדרך
אינטואיטיבית, כי הוא ניצב לפנינו
כידיד, כאב, כאח בוגר. היינו
מזמינים אותו לטכסי נישואין,
לנישואי ילדינו שלנו והוא בא.
נהגנו להתייעץ עימו בשאלות
אישיות ובעיות רבניות והוא
הקשיב וייעץ. הצגנו לפניו שאלות
והוא לימד אותנו את הדרך אשר נלך
בה.

"הלוך ודבר"

שהיו תלמידיו הטובים בתחומי
הפילוסופיה, התקשו בהערכת
גאונותו ההלכתית. היו לרב
תלמידים רבים אך למעשה לא היו
לו תלמידים... דבר זה הרי ניתן לומר
גם על הרמב"ם. היו מתלמידיו
שהלכו בעקבותיו בתחומי ההלכה,
אחרים צעדו בעקבות הפילוסופיה
שלו, אולם מעטים אימצו לעצמם
את תרי-האנפין.

הרב מעולם לא טשטש את ההבדלים
בתפקידיהם של ראש ישיבה
ואדמו"ר חסידי. הוא ביקש שיהיו
לו תלמידים ולא חסידים. הוא חיבב
את אלה המציבים אתגר, שואלים
ודורשים, תלמידים בעלי דעה
עצמית, לא ביקש כלל שתלמידיו
יהיו ממושמעים מחשבתית, מקבלים
ללא הרהור את דברי הרב. לפיכך
יכול היה לכפות עלינו חשיבה
שיטתית וגיבוש דרך משלנו, וגם
לתת לנו מרווח שנוכל לדון
ולהכריע בשאלות הלכתיות שונות
בכוח עצמנו. הוא מימש בחייו את
פרשנותו למאמר חז"ל בפרקי אבות:
"והעמידו תלמידים הרבה" (אבות א'
א). הדגש הוא "והעמידו" שיהיו
התלמידים עומדים על רגליהם
עצמם, ולא שיהיו תלויים באחרים.
הכריזמה האישית של הרב היתה כה
גדולה, עד שרובנו היינו גם תלמידיו
וגם חסידיו.

במלכים ב' אנו קוראים על רגעיו
האחרונים של אליהו בהיות אלישע
לצדו. אליהו ידע יפה כי הוא נאלץ
להיפרד מהעולם הזה, ולעלות
לשמים בסערה. אליהו ביקש
להיפרד מתלמידו, אולם אלישע
סרב שלוש פעמים לעזוב את רבו.
אליהו קרע את מימי הירדן ויחד עם
אלישע עברו את הנהר. אליהו
ואלישע המשיכו לשוחח: "ויהי המה
הלכים הלוך ודבר והנה רכב-אש
וסוסי אש ויפרדו בין שניהם ויעל
אליהו בסערה השמים" (מל"ב ב' יא).

פעמים רבות תהיתי בעניין שיחה
אחרונה זו, שיחה כה גורלית. על מה

הרב הפעיל השפעה רגשית עצומה על
תלמידיו. מכיר אני כה רבים
מתלמידיו, שכל אחד מהם סבר
באופן סודי (ולעיתים גם גלוי),
שהוא המועדף בתלמידיו. ומי יודע?
- אולי כולם היו כאלה, או שאף אחד
מהם לא היה כזה. הרב השפיע על
חייהם של רבים מאיתנו, ובכל זאת
נשאר מרוחק במקצת, מפני שקשה
להקיף את התחומים השונים
והמגוונים בהם היה מומחה גדול
מאד, קשה להקיף את השיעור
המדהים של האינטלקטואליות שלו.
אלה מתלמידיו שהצטיינו בידע
הלכתי לא היו, בדרך כלל, מודעים
ורגישים לענייני מחשבה שלו. אלה

היארציט", מהתכנים המוסריים הנעלים של ההספדים. לא נוכל עוד להתברך בעצות הטובות שבקשנו ממך, בעניינים אישיים וציבוריים.

שנות השקיעה שלו כמעט ויבשו את מקורות דמעותינו. אולם בשעת פטירתו הממשית, הרינו מביעים אנחה קולקטיבית עד לב השמים. אנחה זו מורכבת מרגשי אבלות וצער עמוק שאין לו קץ. האנחה הקולקטיבית שלנו מכילה רחמנות על העולם שנלקח ממנו שר התורה בדורנו. כן כוללת האנחה הקולקטיבית שלנו הבטחה כי לא הוא, לא דרכו ולא השקפתו ישכחו מאיתנו או יעזבונו.

מהאי טעמא הייתי מעדיף להלך עימו "הלוך ודבר", מפני ששיבה או עמידה היו יכולים לסמל סוף דבר,

המקוריות של השיעורים. בזמן השיעורים הכרחת אותנו להשתתף יחד עימך בכל הניסיונות האמיצים לניתוח סוגיות, הבנת מחלוקת ראשונים, הצעת פתרונות ליישובו של רמב"ם מוקשה, או רמב"ן מפליא ולבקר אותך! אתה התווית לנו דמות ודרך בחיים. ידענו כי אנו נמצאים במחיצת גדלות, רבנו הוא יחיד ומיוחד בהיסטוריה. בתוך תוכנו היינו מפוחדים מהסכנה שאי פעם בעתיד לא תהא עוד עימנו.

וכי מה יכולה להיות נחמתנו לאחר אבדה גדולה כזו? הן כעת אבדה לנו גדלותך. לא עוד נוכל להנות מהתענוגים האינטלקטואלים היחודיים של השיעורים הנפלאים, לא עוד נוכל להתבשם מהמבנים האדריכליים הנהדרים של "דרשות

שוחחו הרב והתלמיד באותם רגעים? כמה רוצה הייתי לשמוע קטע משיחה מדהימה זו! אף תהיתי פעמים הרבה על כך ששיחה גורלית זו התנהלה דווקא בשעת הליכה "הלוך ודבר". שיחה זו בהליכה, על שום מה? מדוע לא לנהל את השיחה בישיבה? שמתי עצמי במקומו של אלישע, מול פניו של רבי שלי, ותוהה הייתי: אילו היו נותנים לי עשרה רגעים לשוחח עם הרב, בידיעה ברורה של שנינו כי זוהי ההזדמנות האחרונה לשיחה, מה היו הדברים שהיינו מחליפים בינינו? לא אעז להציע מה היה הרב אומר לי, אולם מה הייתי אנוכי אומר לו בשיחה אחרונה זו?

ראשית, הייתי מעדיף להלך עימו, יותר מאשר ליישב או לעמוד. בשעת הליכה אין צורך שהאחד יסתכל בבן שיחו. אנוכי הייתי מרגיש לא בנוח, מפני שצריך הייתי לומר לו: רבי, סלח לנו על שהתייחסנו אליך כאל מי שהוא מובטח לנו, אתה היית חלק כה ניכר בהוויתנו הרוחנית והאינטלקטואלית, לא הצלחנו תמיד להגיד לך במפורש מהי משמעותך כלפינו. כך הדבר לגבי ילדים המזניחים את הצורך לומר להוריהם בפירוש עד כמה הם אהובים עליהם. כה הרבה היינו עסוקים בהתפתחות העצמית שלנו, שלא שמנו לב במידה מספקת לרגשותיך שלך. הריני נפרד ממך בהרגשת בוש.

שנית, מודים אנחנו לך, לבנו עולה על גדותיו מרוב הכרת טובה למורנו ורבנו בתורה ובחיים עצמם. אין בינינו אחד שאינו חייב לך חוב נצחי של הכרת טובה. אתה השפעת עלינו רוח טובה. שקועים היינו בהערצת גאונותך, נאבקנו כדי להתקבל כתלמידים בשיעור שלך, גאים היינו כל אימת ששמת לבך אלינו, אף כשהשמענו "סברא עקומה" ואתה דחית אותה לחלוטין. אתה היית האידיאל שלנו, דמות מופת, אף על פי שידענו יפה מאד כי המגבלות הטבעיות שלנו, מונעות מאיתנו להגיע למדרגות שלך. אנו התלהבנו בעת שיעורך, מול פני העליונות, שלמות היצירה וזוהר

"יעל אליהו בסערה השמימה" ג.דורה

סיום, בעוד הליכה מסמלת דבר מה שאינו מושלם, יעד מצפה ורציפות. נאמנותנו לרב ולמשנתו תחיה בקרבנו כל עוד נחיה עליו אדמות, וכל עוד תהא ישיבתנו הגדולה קיימת. כאן, בישיבה שהוא עמד בראשה משך יובל שלם, תהא נוכחותו מורגשת תמיד. זיכרו של מורנו ורבנו, הגאון הרי"ד הלוי לא יסוף ממנו ומזרענו עד עולם. באנחה הקולטיבית נמצא גם רגש אהבה, אהבתנו נתונה לאיש הגדול הזה, לצאצא אנשי ליטוואק, שהיו מאופקים בהבעת רגשות, וראו בהבעה כזו מידת יוהרה, אותו אינטלקטואל תובע וממושם. כך הנני מסיים את מהלך "הלוך ודבר" עימו: "רבנו, אהבנו אותך, ואם אמנם עצרנו בעדנו ולא העזנו להשמיע אהבה זו בפניך, הרינו מתוודים על כך בפניך כעת. אמנם חרדנו מפניך, הערצנו אותך אבל אף אהבנוך אהבה רבה". כמה מתאים היה אם הרב, מלא החיות והאנרגיה, היה עוזב את עולמנו כאלהו הנביא "יזעל אליהו בסערה השמים" (מלכים ב ב יא) אבל למרבה הצער הוא לא זכה לכך.

גילין נשרפין

כאשר בא אלינו לפני שנים אחדות הרב הראשי לשעבר ר' אברהם שפירא שליט"א לומר שיעור תורני, ונפגש עם הרב בפעם הראשונה, נשק לו בפרהסיה ואמר בלחש: "מצוה לנשק ספר תורה". שום דבר אינו קיים לנצח, אפילו ספר תורה אינו שורד לעד. לעיתים ספר תורה נשרף, כמו זה שנשרף עם רבי חנינה בן תרדיון. פעמים ספר תורה אינו בר מזל לזכות בסיום דרמאטי 'גילין נשרפין ואותיות פורחות', אלא הוא בלה. הוא סובל כשהוא מתכלה באיטיות, אות אחר אות נמחקת ממנו באופן מכאיב, עד שהוא נמר בעונותינו הרבים, זה היה הסוף המר לחיי ספר התורה הפרטי שלנו. זה היה דבר שהרב מאד חשש ממנו, וזה אכן קרא לו. כדברי איוב: "ואשר יגרת יבא לי" (ג כה).

אולם גם אם ספר התורה איננו, תורת הרב תמשיך לחיות עימנו. רק לאחרונה שמעתי על מעשה שהיה בישיבת בריסק בירושלים, בראשה עומד הרב דוד סולובייצ'יק, בנו של ר' ולבלה זצ"ל. יתכן שהפרטים מעט מוגזמים אבל הסיפור כפי ששמעתי אמיתי: אדם מאד זקן וכפוף נקלע יום אחד לישיבה, התיישב והחל ללמוד לבדו. רבי דוד ניגש וברך אותו. האיש הזקן אמר: האם זאת ישיבת חברון? לא, ענה ר' דוד, זאת ישיבת בריסק. לשמע הדברים הללו הביט הזקן בעינים קרועות ובחוסר אמון ושאל: ר' חיים חי עדיין? התברר שהאיש הזקן למד בבריסק, כאשר ר' חיים היה עדיין בחיים ועזב בשנת 1913. הוא נתפס במהפכה הקומוניסטית, הוגלה לאזור נידח בגרוזיה, ונותק לחלוטין מכל קשר עם יהודים, בפרט מאלה שבאו מליטא. הוא המשיך את לימודיו 75 שנה בכוחות עצמו, עד העלייה היהודית הגדולה מברח"מ לישראל. הזקן הגיע זה עתה לישראל, כאשר שמע את השם "ישיבת בריסק", חשב שר' חיים עדיין בחיים. ואכן ר' חיים עוד חי...

אנו כאן להעיד ולהבטיח שמורנו הרב יוסף דב עדיין חי. הרבי שלנו עדיין חי, ותמיד יהיה בנפשנו. קראתי שהגאון מוילנה אמר

הצפה

עתון יומי של היהדות הדתית הלאומית, מגיש אנפורמציית מעודכנת מחנעש בארץ ובועלם, בתוספת מאמרי פרשנות ופרופורטיות, מפרי עטם של מומחים בכל אחד משטחי החיים המדיניים, תבטחוניים, הכלכליים, החברתיים והדתיים.

הצפה

מרכז סביבו את מיטב הפובליציסטים בעולם ההגות והמחשבה היהודית המקורית, סופרים, משוררים המסכיבים להביע את עצמם ואת השקפותיהם ברוח מורשת היהדות.

הצפה

מגיע אל רבבות קוראים בעיר, בכפר, במושב ובקיבוץ וכן אל מרכזי תורה וחשכלה גבוהה ובתוכם ישיבות החסד, ישיבות ואולפנות בני-עקיבא ואל רשת בתי-ספר התיכוניים והיסודיים במדינה.

הצפה

מופץ בערבי שבתות וחגים בתפוצות ישראל ומגיע אל שולחנם של רבנים, פרנסי קהילות, מחנכים ואנשי אקדמיה בעולם היהודי. גליונות ערב-שבת של העתון זכו להכרה ולהוקרה גם בעולם היהודי והם מצויים בין היתר בספריות לאומיות וליד מוסדות לחשכלה גבוהה.

שבעולם-האמת מצפים לבואו של תלמיד חכם שיצטרף לישיבה של מעלה בגן-עדן, שיוכל להעביר שיעור וללמד את חידושי הטובים ביותר. 180 יום ניתנים לו להכין את דרשתו הפומבית. שלום לך רבי, תמיד הכנת בשבילנו באופן מעולה, וללא ספק תעשה כך גם להבא. כאשר אתה נותן את השיעור, את הדרשה לפני בית-דין של מעלה, יחד עם כל גדולי התורה האדירים מכל הדורות, אלה שהיו בני חבורתך הקרובים במשך שנות חיך הארוכות, זכור אותנו; את משפחתך ואת תלמידך, לפחות כמו שאנו נזכור אותך תמיד.

הלוואי שזכותך וזכות תורתך וחידושך יגנו עלינו ויעניקו לנו בריאות הגוף והנפש, שלום על כולם בכל יום, אהבת ה' ואהבת תורה, אהבת ישראל ואהבת הבריות לכולנו; לבני משפחתך, תלמידך ותלמידי תלמידך וכל באי הישיבה הזאת אליה הגעת לפני חצי מאה, שאותה רוממתה בגודל מוחך ולבך. הישיבה שהיתה ביתך ובית כולנו, מקום בו נוכחותך אף פעם לא תפוג וזיכרך לעולם לא ימוג. אתה היית ברכה לנו בכל חיך, וזכר צדיקים לברכה, זיכרוןך יהי ברכה לכולנו לעד, עד ביאת גואל במהרה בימינו אמן. ■

הצפה

גורם משפיע בוירה המדינית הישראלית ותורם את תרומתו להסברת התפיסה הדתית הלאומית בנושאים מרכזיים שעל סדר יומה של המדינה כגון: ביטחון, מדיניות, כלכלה וחברה.

הצפה

מצטיין בסיגנונו המיוחד, מתוך קפידה על נקיות הלשון ובחירה מתאימה של נושאים שהם עומדים בקריטריונים של המוסר היהודי. העתון תורם את תרומתו לחינוך, וריבם המחנכים הממליצים על העתון כמתאים ביותר להמצא בבית ובמשפחה היהודית.

תל-אביב - רחוב המסגר 66, מיקוד 67217, ת.ד. 2045,
טל. 03-6229211, פקס 03-6229212
יוזשלים - רח' בן יהודה 3, טל. 02-232904, פקס 02-232904
חיפה - רח' ארלוזורוב 1, טל. 04-663628